

РЕЦЕНЗИЯ

относно: конкурс за доцент по
3.6 право (наказателно право)
обявен от СУ „Св. Климент Охридски“
ДВ, бр.22 от 16.03.2021 г.

кандидат: гл. ас. Мирослава Борисова Манолова,
доктор по право

рецензент: проф. Лазар Георгиев Груев
доктор на юридическите науки

Единствен кандидат в конкурса за доцент по наказателно право в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ е гл. ас. Мирослава Борисова Манолова, доктор по право.

На първото си заседание, проведено на 20.05.2021 г., след задълбочен преглед на документацията по конкурса, научното жури единодушно стигна до заключение, че кандидатът „покрива минималните изисквани точки по групи показатели за различните научни степени и академични длъжности, уредени в ППЗРАСРБ и въз основа на това се допуска до участие в конкурса за заемане на длъжността „доцент“ по 3.6 Право (Наказателно право)“.

Кандидатът познавам лично от много години и също от нейните трудове. По характер Мирослава Манолова е скромна, ненаатрапваща се на пръв поглед човек, което не означава обаче, че е готова да отстъпи, когато смята, че има право и трябва да отстоява определена позиция. Това за мен е добра характеристика за един учен, защото винаги съм смятал за по-важни силата и убедителността на аргументите, а не силовото им, натрапчиво и нахално представяне и озвучаване. В този смисъл за мен тя има потенциал за развитие и следва да бъде

единствено подкрепяна и насърчавана в предстоящите ѝ изяви в преподавателската и научната области.

Мирослава Манолова завършва Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ през 1995 г. с много добър успех и след задължителния юридически стаж като съдебен кандидат започва работа като следовател в Столичната следствена служба (1997 – 2000 г.). Тези три години практика вероятно окончателно формират интереса ѝ към наказателното право и без съмнение са школа, където наред с уменията, придобити в осъществяването на процесуално-следствени действия, човек вижда проблемите в тяхната динамика. Сблъсква се с тях „лице в лице“. Мисля си, че за Мирослава Манолова това е и период, в който постепенно се разделя с илюзиите на студентската романтична представа за разследването и вижда пряко възникващите в хода на едно следствие проблеми по реализацията на наказателната отговорност. За мислещия човек – а Мирослава е точно такъв – това несъмнено е предизвикателство да се търси истината по-задълбочено, а проблемите – да се обсъждат комплексно, в тяхната взаимна свързаност и обвързаност помежду им. Това е, според мен, и мотивът през 1999 – 2000 г. тя да кандидатства за асистент по наказателно право в нашия Юридически факултет. Конкурсът приключва успешно и от м. март 2000 г. тя е асистент, четири години по-късно – старши асистент, а от 2009 г. – до настоящия момент – главен асистент по наказателно право. Успешно защитава дисертация (темата е „Престъпления с наркотични вещества и прекурсори“) и от октомври 2014 г. е доктор по право.

Работата ѝ като преподавател – тя води упражнения по наказателно право в ЮФ, а в последните години и лекции по същата дисциплина във Философски факултет – е съчетана с работа извън Софийския университет. Последователно тя е главен юрисконсулт на Министерството на културата (2005–2006 г.), както и правен съветник в Дирекция „Законодателна

дейност и право на Европейския съюз“ на Народното събрание на Република България (от 2006 г.). Подобна биография е типична за преподавателите в ЮФ от това поколение. Трябва да се отчетат някои фактори и да се направят съответните изводи. Да преминеш от високоплатената длъжност на следовател на работа като редовен асистент с мизерна заплата означава само едно – силно желание за развитие и любов към преподавателската и научна дейност. Същевременно условията по необходимост те принуждават да работиш и на друго (извън СУ) място, дори само заради физическото (твое и на семейството ти) оцеляване. Доброто при Мирослава Манолова беше, че тя успя да започне работа като правен съветник в една от най-важните дирекции на НС и работата ѝ по изготвяне на становища, участие в дискусии, работни групи и оспорвани дебати по предварителната подготовка на законопроектите, оценката им за съответствие с Конституцията и правото на ЕС, беше не само интересна и динамична, но и особено полезна за оформянето ѝ като широкоформатен юрист, който е в състояние да види даден проблем през комплексния поглед на интердисциплинарния подход, нещо особено важно за всеки специалист, изкушен от наказателното право. Защото именно наказателното право е онзи клон от действащото право, който в най-голяма степен е свързан (при това – неразривно) с останалите елементи и части на правната система. Това влияние и комплексен поглед, впрочем, са видни и намират своята проекция в научните разработки на Мирослава Манолова. Своят принос в тази насока има и участието ѝ в различни проекти, общо пет за последните десет години. Работата в екип по даден проект е един от критериите за креативност, умение да съгласуваш вижданията си с останалите (съ)участници и дисциплинираност да вместиш определената разработка във времевите и обемни граници на крайното заключение. Казвам го, защото видно от тематиката на тези проекти, подробно посочени в документацията по конкурса,

сочи на целенасоченост и последователност, като същевременно е доказателство за качествата на Мирослава Манолова като съзряващ млад учен, който не се бои от предизвикателствата на актуалната обстановка.

Преподавателската дейност на кандидата е концентрирана в областта на наказателното право. Години наред тя води семинарните занятия по дисциплините наказателно право обща и особена част със студентите от трети и четвърти курс в специалността право на ЮФ. След защитата на докторската ѝ дисертация през 2014 г., с решение на ФС на Мирослава Манолова беше възложен лекционния курс по Наказателно право в магистърската програма по социална и юридическа психология във Философски факултет. Като преподавател тя е спокойна, уравновесена и балансирана. Поднася материала с разбиране и винаги пречупва теоретичния проблем през призмата на практическите му измерения. Помага ѝ в това отношение работата в Народното събрание, т.е. факта, че винаги е с ръка върху пулса на динамичните промени, знае генезиса на проблемите и е в състояние да представи пред студентите различните, представени в дискусиите, гледни точки. Не се страхува да изложи пред аудиторията свои виждания по даден въпрос, дори когато те се разминават с общоприетото, като същевременно „чува“ питанията на студентите, понякога породени от неразбиране и е в състояние да им представи своята версия на отговор. Тази ненатрапчива диалогичност между преподавател и студент следва да бъде поощрявана, според мен, и насърчавана и за в бъдеще. Същевременно тя е възискателна и често искрено се ядосва и вълнува, когато студент е неподготвен или видимо не е положил достатъчно усилия, за да вникне и разбере даден проблем. Казаното, а и личните ми впечатления позволяват да заключа, че Мирослава Манолова има необходимите качества на добър преподавател, както и потенциал, който следва да се подкрепя, насърчава и поощрява и за в бъдеще.

Научната продукция на Мирослава Манолова е в рамките на нормалното както като обем и брой на публикациите, така и като – а това е важно – ритмичност на издаването. В общия списък са включени две монографии и дванадесет статии, от които: монографията „Престъпления с наркотични вещества и прекурсори“ (2015 г.) е преработена и допълнена публикация на защитената през 2014 г. докторска дисертация; две статии предхождат защитата и са свързани с темата ѝ, което означава че тези съчинения следва да бъдат изключени от обсъждане и оценка при крайното решение в настоящата процедура и да се имат предвид единствено в общия контекст на тази рецензия.

За мен непонятно защо, но самият кандидат изключва от общия списък на съчиненията си някои, публикувани след защитата на докторската дисертация, включително едно от тях на руски, а друго на английски език, като представя в официалната документация списък на публикациите за участие в настоящия конкурс, включващ една монография – „Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право“ (2021 г.) и шест статии, които очевидно следва да бъдат предмет на обсъждане и анализ в тази рецензия.

Шестте статии са публикувани ритмично в периода 2016 – 2019 г. в престижни, научно рецензирани издания на ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“ и са свързани с темата на монографичния труд. Прави впечатление, че като цяло, творчеството на кандидата, след защитата на дисертационния труд, посветен на важен проблем от особената част на наказателното право, се ориентира към общата част, а ако добавим и работите, извън списъка за участие в този конкурс, трябва да отбележим, че това са теми, принципни и обобщаващи някои основни, общотеоретични въпроси.

Представените в конкурса трудове съдържат много нови научни постановки, обогатяват съществуващите знания в

областта на наказателното право и в по-голямата си част улесняват съдебната практика и обновлението на законодателството в тази област. Направените в тях изводи почиват на задълбочен и критичен анализ както на действащата нормативна уредба, така и на използваната научна литература. Някои от тях засягат фундаментални и дори интердисциплинарни въпроси като: разглеждането на ретрибутивната теория и отражението на този теоретичен възглед върху развитието на американската правораздавателна система; вижданията на Аристотел за справедливостта и нейните две форми – разпределителната и поправителната (корективна); популизмът в областта на наказателното право като заплаха за развитието на обществото; задълбоченото изследване на проблема за съответствието на престъплението (неговата тежест) и наказанието, както и непрекъснато увеличаващата се, по думите на автора, „свръхкриминализация“, като един от същностните проблеми на нашето съвремие и реалностите в законодателната практика.

Това общо описание на основните идеи разработени в представените трудове, което далеч не е изчерпателно, показва по категоричен начин, че Мирослава Манолова има разностранни научни интереси, анализира в своите произведения важни за наказателното право въпроси, при това въпроси актуални за нашето съвремие. Същевременно разработва и някои интересни, понякога спорни, но винаги с важно практическо значение проблеми, надхвърлящи строгата рамка на наказателното право. Видно е, че част от научната продукция на кандидата поставя основни, принципни и по-обща проблеми, докато други съчинения са посветени на важни, дори бих ги нарекъл „вечни“ въпроси, при това в съзвучие с твърде динамичната в съвременните условия законодателна практика. Това показва методичност, прецизност и задълбоченост на изследователя в нелеката задача да се анализират основни въпроси на общата част, дори бих казал, философията на

наказателното право. За това Мирослава Манолова заслужава похвала.

Представеният хабилитационен труд „Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право“ е достойна за хабилитация монография, впечатляваща с широтата на видяните и анализирани проблеми, със своя професионализъм и което е важно да се подчертае – с категоричната, уверена и същевременно балансирана позиция по фундаментални въпроси на политиката в областта на наказанието. Трудът е съществен принос по проблеми от изключително значение за наказателното право и същевременно надхвърля неговите рамки без обаче да напуска фундамента и гледната точка на поставянето и разглеждането на отделните проблеми, именно през призмата на този отрасъл. Работата има всички качества и, без съмнение, отговаря на изискванията за получаване на званието „доцент“. Трудът съдържа важни и принципни постановки, които са добре формулирани и обосновани.

Въпросът „защо наказваме“ е вечен. Той, в една или друга степен, е част и се съдържа в много съчинения по общата част на наказателното право защото засяга неговия фундамент, осмислящ въобще съществуването му. Сам по себе си това е въпрос на философията на наказателното право. Колегата Манолова избира един от възможните ракурси (гледна точка; позиция) за неговото разглеждане, а именно – през призмата на целите на наказанието, правейки опит да очертае и анализира теоретично-нормативния модел по българското наказателно право. Опитът е успешен.

Съчинението е първо по рода си толкова мащабно и задълбочено изследване на целите на наказанието. То се опира на усилията на едни от най-светлите умове в нашата област през последните столетия, анализирайки теориите от тяхното зараждане, развитие и – това е важно – отражение върху

цялостния социален и обществен живот. Методично и систематизирано в първата глава са разгледани утилитарната, ретрибутивната, както и смесените теории (т.е. основните) за наказанието. Изяснени са грамотно техните принципни положения, както и критиките, които предизвикват. Очевидно доброто владение на английски език позволява на автора да изложи, обясни и анализира огромен брой съчинения на водещи в областта учени, критично да осмисли техните възгледи, да ги поднесе на читателя в логическата им последователност и взаимоотношаност.

Особено подробен е анализът на въпроса за целите на наказанието в българското наказателно право. Той обхваща както исторически преглед на развитието на нормативната база, така и динамиката в теоретичната обосновка на основните проблеми, свързани с целите на наказанието. Прави отрядно впечатление културата в полемиката с другите автори, обсъждали в една или друга степен този проблем, както и ясно мотивираната позиция на самата Манолова.

Конкретните примери и подробният анализ на законодателни решения, свързани с особената част на НК; подбора на примери от различни глави на кодекса (отвлечане; престъпления, свързани с наркотици; транспортни престъпления и др.) сочи на уменията на автора да илюстрира своята теза за пълзящият популизъм по убедителен начин, като може само да се съжалява, че в тази си част е обърнато внимание единствено на примери, свързани с наказанието „лишаване от свобода“ и е пропусната възможността (а тя допълнително щеше да „уплътни“ анализа) да се обсъдят изменения в закона, все по посока увеличаване на санкциите, касаещи други наказания (напр. стопанското престъпление по чл. 235, ал. 5 НК и наказанието глоба). Този, според мен, пропуск обаче е поправим при последващи занимания с темата, ако авторът реши, че това би било интересно и полезно.

Преценката на един хабилитационен труд, представен в конкурс за доцент, се различава, според мен, от преценката на дисертационен труд в качествено отношение и най-вече относно постиженията, които търсим и анализираме. Ще поясня.

Съчинението на Мирослава Манолова „Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право“ е зряло, добре премислено и грамотно представено изследване на важен от общотеоретична, дори философска гледна точка въпрос и доказва по несъмнен начин умението на автора му за: първо, да открие, идентифицира и формулира същностен въпрос; второ, да центрира заглавието и ясно чрез него да посочи основното съдържание на изследването; трето, да структурира разработката, подчинявайки отделните глави на основната научна задача, като добре запази баланса между тях; четвърто, да проучи, представи и анализира относимите и съществени изследвания по този въпрос както на чуждестранни, така и на български учени; пето, да подкрепи изводите си с достъпни проучвания по отделни въпроси; шесто, без колебание да оспори и критикува в конструктивен и диалогичен режим както становища на утвърдени учени, така и законодателната практика, свързана с изследваната тематика; седмо, да посочи основните „източници“ на често несполучливи законодателни решения, като ги назове с точните им имена – популизъм и стремеж да се угоди на обществените очаквания. Изброяването на тези съществени приносни моменти може и да продължи. Това обаче не е необходимо.

За едно подобно съчинение, още повече посветено на такъв въпрос като този за целите на наказанието, не е важно дали ще се съгласим с всички изложени тези. Дори напротив. Ако то предизвиква четящият го към размисъл и желание да сподели своето виждане, толкова по-добре.

Науката не е съвпадение на разбиранията, а винаги опит за обосноваване на различното, другото, особеното мнение. На мен лично ми се искаше да видя, наред с изключително подробния коментар на чужди автори (особено в глава първа) повече взирание в някои български изследователи от миналия век като Романо, Ников и др. и съпоставката им с утвърдени имена като Долапчиев. Същото така ми се искаше да чуя коментара на автора относно едно коректно цитирано изказване на тогавашния министър на правосъдието (с. 99) и дали то не съдържа идеята за дуалистична санкционна система – в контекста на действащия от 1968 г. НК и по-конкретно чл. 1, ал. 2 – защото тогава въпросът „защо наказваме“ щеше по необходимост да надскочи в анализа рамките единствено на наказанието и неговите цели и щеше да обсъди по-цялостно проблемите на наистина философския въпрос „защо“, видян като цялостен процес на реакция по повод извършено престъпление.

Няма как да не приема и да не се съглася с предложенията на Мирослава Манолова за това, че е необходимо преди приемането на някое по-съществено изменение в НК да се извършва задълбочено проучване на криминологичните данни, както и на общественото мнение. Няма как да не се съглася защото това е гласът на разума, който за съжаление все по-често отсъства в законодателната практика, изместен от конюнктурата на злободневието и популизма. В тази насока, автори като колегата Манолова трябва да бъдат насърчени и поздравени за ясно формулираната, професионално издържана позиция.

Ако към казаното добавим, че езикът на съчинението е добър, изложението четивно и увлекателно, цитатите, макар и на места натезаващи и по-пространни от обичайното, са коректно индексирани, ще заключим, че съчинението заслужава добра оценка.

Без съмнение, поне за мен, темата няма да изостави автора и обратното – авторът ще се връща към нея и в следващи свои съчинения, което насърчавам, защото съм убеден, че има поле за надграждане и допълване.

Като вземам предвид отделните тематични елементи на тази рецензия, разгледани поотделно и в тяхната съвкупност, стигам до следното ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Цялостната научна, преподавателска и изследователска дейност на кандидата и в частност представеният хабилитационен труд убедено ми дават основание да гласувам в полза на решение, чрез което научното жури да предложи на Факултетния съвет на Юридически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ да избере гл. ас. Мирослава Борисова Манолова, доктор по право, за доцент по 3.6. право (наказателно право) в обявения в ДВ, бр.22 от 16.03.2021 г. конкурс.

11.06.2021 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. Лазар Груев)